

Motion till riksdagen 2005/06:So470

av Erik Ullenhag m.fl. (fp)

Liberala reformer för bättre hälsa

Motionen delad mellan flera utskott

1 Innehållsförteckning

1	Innehållsförteckning.....	1
2	Förslag till riksdagsbeslut.....	2
3	Motivering.....	3
3.1	Skapa förutsättningar för hälsa.....	3
3.2	Det som kan förebyggas behöver inte botas.....	3
3.3	Vårdregioner stärker hälsoarbetet.....	4
3.4	Husläkare för bättre hälsa.....	4
3.5	Stöd individen att förändra sitt liv.....	4
3.5.1	Stoppa inte bekämpningen av hiv.....	5
3.6	Förebygg alkoholskador.....	6
3.6.1	Barn och ungdomar.....	6
3.6.2	Graviditet – en drogfri period i livet.....	6
3.6.3	Trafiken – alkoholfri zon.....	7
3.6.4	Arbetslivet – alkoholfri zon.....	7
3.6.5	Slå vakt om alkoholmonopolet.....	8
3.7	Öka insatserna mot spelberoende.....	8
3.8	Stärk insatserna mot tobak.....	9
3.9	En hälsofrämjande skola.....	9
3.9.1	Skolhälsovård i privat regi.....	10
3.10	Föräldrarna en resurs för bättre hälsa.....	10
3.10.1	Folkrörelse av föräldrar.....	11
3.11	Idrotten bygger hälsa.....	11
3.12	Kompetens för bättre folkhälsa.....	12
3.13	Ta reda på hälsoeffekter av politiska beslut.....	12
3.14	Öka det sociala kapitalet.....	13
3.15	Ta till vara folkbildningen.....	14

Fel! Okänt namn på

2 Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om husläkare, vårdgaranti och ett samlat regionalt ansvar för sjukvård och sjukförsäkring som viktiga verktyg för en bättre folkhälsa.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om att alla vårdgivare inom hälso- och sjukvården skall erbjuda upplysning och behandling som kan förebygga sjukdom.
3. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om fortsatt stöd till hivprevention.
4. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om att förebygga missbruk och alkoholskador.
5. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförts om att öka insatserna mot spelberoende.
6. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om att stärka insatserna mot tobak.
7. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om att skollagen bör innehålla krav på att skolan och förskolan skall arbeta för att förebygga fysisk och psykisk ohälsa.¹
8. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om att stärka skolhälsovården.¹
9. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om föräldrarnas roll i skolan.¹
10. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om särskilda stimulansmedel till ett flerårigt projekt med målsättningen att nå alla Sveriges föräldrar med information och utbildning om vikten av fysisk aktivitet.¹
11. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om idrottens opinionsbildande och stödjande roll i folkhälsoarbetet.²
12. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om behovet av kompetens och Statens folkhälsoinstituts roll i folkhälsoarbetet.
13. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om lagstiftning om hälsokonsekvensbedömningar.
14. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om föreningslivets betydelse för människors hälsa.²
15. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad som i motionen anförts om att utifrån folkbildningens möjligheter att förstärka både integration och folkhälsa se över uppdraget till studieförbund och folkhögskolor.²

¹ Yrkandena 7–10 hänvisade till UbU.

² Yrkandena 11, 14 och 15 hänvisade till KrU.

3 Motivering

3.1 Skapa förutsättningar för hälsa

Hoten mot välfärden de närmaste årtiondena består i att ändrad åldersfördelning, för dåligt näringslivsklimat, bristfälligt skol- och utbildningssystem och försämrat hälsotillstånd kan samverka och leda till en ond spiral. De västerländska välfärdssamhällena utsätts nu i ökande grad för hot mot hälsan vars gemensamma nämnare är överkonsumtion: för mycket mat, för mycket stillasittande, för mycket alkohol. Resultatet blir att färre kan vara i produktivt arbete och möjligheterna för samhällsekonomin att bära upp välfärden undergrävs. Vid sidan av bl.a. utbildning, teknik, näringslivsklimat och ett tillväxtfrämjande skatte- och socialförsäkringssystem är folkhälsan en av de avgörande faktorerna för enskilda människors välbefinnande och för samhällets utveckling.

Hälsa hänger i hög grad samman med ekonomisk trygghet, starka sociala nätverk och vilka resurser vi bär med oss i form av trygga uppväxtförhållanden och god utbildning. Känsla av makt över sitt liv ger god hälsa. Brist på kontroll har ett starkt samband med dålig hälsa.

Ohälsa hänger samman med sociala klyftor, i dag så tydligt illustrerade av de många människor som befinner sig i utanförskap. Dessa människor saknar i flera avseenden goda förutsättningar att förändra sina liv. En miljon människor är bidragsberoende och socialbidragen och förtidspensionerna ökar. Bostadssegregationen har kraftigt ökat vilket Folkpartiet har visat i rapporten "Utanförskapets karta". En av de allvarligaste följderna är att barn växer upp utan tillräckligt stöd från vuxensamhället; detta påverkar bl.a. deras framtida möjligheter till god hälsa.

Ökad psykisk ohälsa, ökande sjukskrivningar och förtidspensioneringar och allt högre alkoholkonsumtion ger anledning till stor oro. De ekonomiska intressen som har fördel av ökad användning av tobak, narkotika, alkohol och onödigt feta och sockerrika livsmedel motarbetar sjukvården och skadar den ekonomiska grund som all vård vilar på.

3.2 Det som kan förebyggas behöver inte botas

Hälsoutvecklingen påverkas framför allt av bestämningsfaktorer utanför vård- och omsorgssektorerna. Men en förändring av hälso- och sjukvården samt äldreomsorgen i liberal riktning kommer att öka vårdens möjlighet att bidra till att förebygga sjukdom och ohälsa. Kontinuitet och trygghet med husläkare, vårdgaranti och ett samlat regionalt ansvar för sjukvård och sjukförsäkring är enligt Folkpartiet de viktiga verktygen för en bättre folkhälsa. Det är vidare viktigt att ekonomiska incitament skapas för att uppmuntra folkhälsoarbetet.

Sjukvårdens uppdrag i folkhälsoarbetet skall också vara att erbjuda kunskap, såväl till individer som till kommuner och andra samarbetsparter. Alla vårdgivare skall erbjuda upplysning och behandling som kan förebygga sjuk-

Fel! Okänt namn på

dom, framför allt genom att motivera till livsstilsförbättringar. I detta har husläkaren och distriktssköterskorna en nyckelroll, liksom en återupprustad skolhälsovård.

3.3 Vårdregioner stärker hälsoarbetet

Sammanläggningen av hälso- och sjukvården med sjukförsäkringen inom vårdregioner skall öka möjligheterna att förebygga och minska sjukskrivningar, öka hälsan i arbetslivet och stärka satsningarna på att förebygga de allvarligaste folkhälsoproblemen. Det som tidigare varit passiva sjukskrivningspengar skall mycket mer användas till förebyggande insatser, behandling och aktiv rehabilitering. Människor med alkoholproblem och/eller psykosociala problem är viktiga och växande målgrupper. Vid sjukskrivning som inte är helt kortvarig bör det alltid undersökas om det finns alkoholrelaterad eller psykosocial problematik – så att rätt åtgärder kan vidtas.

3.4 Husläkare för bättre hälsa

Genom att husläkarreformen stärker den del av vården som är närmast patienten skapas nya och bättre förutsättningar för att på ett tidigt stadium arbeta med de psykosociala diagnoser som är vanliga vid i synnerhet långtidssjukskrivningar. Väl fungerande husläkarteam med stöd av psykosocial kompetens har goda möjligheter att ge stöd till långtidssjukskrivna, t.ex. behandling av lättare psykiska besvär. Det är ofta fråga om stresstillstånd och/eller psykosomatiska tillstånd. Detta skulle innebära att många kunde återgå i förvärvsarbete. Forskning från IPM (Institutet för psykosocial medicin) visar att 85 procent av alla långtidssjukskrivna kan återgå i arbete, om de kan erbjudas en anpassad vård och rehabilitering. Kostnaden för detta uppges vara 50 000 kronor, vilket ska jämföras med de stora kostnader sjukskrivning leder till – eller förtidspension, som kan kosta mellan 1 miljon och 10 miljoner kronor per individ.

3.5 Stöd individen att förändra sitt liv

Det är Folkpartiets uppfattning att människor måste få större möjlighet, stöd och kunskap att göra egna "hälsosamma" val. Alla människor skall kunna påverka sin hälsa genom egna välgrundade val. Politikens uppgift är att stödja och skapa goda förutsättningar för dessa val – inte att styra människors sätt att leva. De hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser som erbjuds individen måste lägga särskild tonvikt på de för individers hälsa och samhällets ekonomi allvarligaste folkhälsoproblemen. Alkoholmissbruket är Sveriges största sociala problem. Rökning är den enskilt största riskfaktorn för en för tidig död. Fetman orsakar att unga människor får sjukdomar som tidigare bara drabbade äldre.

Fel! Okänt namn på

Det finns stor evidensbaserad kunskap om hur sjukdom kan förebyggas, men den används inte alls i den utsträckning som den borde. Det finns en moralisk skyldighet att dessa förebyggande metoder tillämpas i vården och omsorgen, på samma sätt som moderna och effektiva behandlingsmetoder skall komma redan sjuka patienter till del.

Vårdgarantin skall byggas ut till att omfatta förebyggande insatser i de fall det finns effektiv, evidensbaserad hjälp och behandling att erbjuda. Den skall till en början omfatta rökavvänjning och behandling av överviktiga barn. Motiverande samtalsmetodik är en enkel åtgärd som alltid borde kunna erbjudas av vårdpersonalen. Detta gäller generellt för stöd att ändra levnadsvanor.

Mödra- och barnhälsovården är omistliga tillgångar för barnens och kvinnornas hälsa och det höga utnyttjandet – närmare 100 procent – måste säkras genom att nya arbetssätt prövas och valfrihet till familjerna som garanteras genom att pengarna följer det val som de blivande mödrarna och familjerna gör. Barnhälsovården skall framför allt ha ett arbetssätt som stöder föräldrarna att vara de goda föräldrar de önskar vara.

Barnfetma är ett växande problem som kräver föräldrarnas medvetenhet och insatser i god tid för en mer hälsosam livsföring. Vi vill se insatserna som ett partnerskap mellan föräldrarna och barnhälsovården. Det skall finnas tydliga krav på föräldrarnas medverkan, men också ett tydligt erbjudande till dem om olika former av föräldrastöd.

Barnhälsovårdens uppdrag att upprätthålla en hög vaccinationsfrekvens – över 90 procent av alla barn – är av mycket stor betydelse för att inte allvarliga infektionssjukdomar och epidemier åter skall få ett grepp om barnen i Sverige.

Inom äldreomsorgen måste fallolyckorna förebyggas på ett systematiskt sätt. Fallskador hos äldre är den olyckstyp som dödar flest. Enligt modell från det borgerligt styrda Danmark bör alla äldre över 75 år erbjudas hembesök med syftet att förebygga ohälsa.

3.5.1 Stoppa inte bekämpningen av hiv

Sex mellan män är främsta spridningsvägen för hiv i Sverige, men antalet fall är sett i ett internationellt perspektiv mycket lågt. Från det att larmen kom i början av 1980-talet har hivpreventionen förbättrats. I dag sker mycket av preventionen för män som har sex med män i samarbete med homosexuellas, bisexuellas och transpersoners organisationer. Det har lett till att inriktning, kampanjmetoder och kanaler är effektiva. Det är därför viktigt att dessa satsningar får fortsätta, inte minst med tanke på att det finns oroväckande tecken på att de förbättrade behandlingsmetoderna gör att människor inte tar lika allvarligt på att skydda sig själva och sina partner.

Det allra farligaste vore alltså att blåsa faran över. Det var därför fullkomligt oacceptabelt att regeringen under en följd av år strävade efter att avskaffa de specialdestinerade statsbidragen för hivprevention i storstadsregionerna, de regioner där förekomsten av hiv är allra störst. Vi avvisar bestämt en nedrustning av den hivpreventiva verksamheten och anser att de specialdestinerade statsbidragen ska finnas kvar även i framtiden. Regeringen har tagit intryck av

Fel! Okänt namn på

kritiken och föreslår i årets budgetproposition att statsanslagen för insatser mot hiv/aids samlas som ett särskilt anslag under politikområdet för folkhälsa. Det är bra, men vi vill betona att det fortfarande är i storstadsregionerna som behoven är som störst. Statens anslag för hivprevention i storstadsregionerna får alltså inte minskas.

3.6 Förebygg alkoholskador

3.6.1 Barn och ungdomar

Ungdomars tobaks-, alkohol- eller narkotikaberoende måste särskilt motverkas. Barndomen och ungdomsåren skall vara en alkoholfri period i livet. Det innebär att de vuxna måste ta ett större ansvar – som föräldrar och samhällsmedborgare – för att detta mål skall kunna förverkligas. Folkpartiet vill ha en kraftig ambitionshöjning för polisutredningar om langning till ungdomar. De många fallen av alkoholförgiftning hos ungdomar under 20 år har inte någon motsvarighet i domar mot personer för langning, trots att langning rimligen ligger bakom en huvuddel av ungdomars alkoholförgiftningar. Langning och överlåtelse av alkohol skall ge strängare straff.

Det skall råda nolltolerans mot krogar som serverar alkohol till minderåriga. Det innebär tydligare krav på ålderskontroll och indraget serveringstillstånd när krogar serverar minderåriga.

Eftersom livsmedelshandeln inte visat sig klara av att neka barn och ungdomar att köpa folköl, cider och alkoholisk, bör regelverket för den hanteringen ändras. I dag räcker det att en livsmedelshandlare anmäler till kommunen att folköl skall säljas i butiken. I stället bör ett licenssystem införas där bara butiker med särskilt tillstånd ska ha den rätten. För att licens skall ges skall butiken visa att den klarar att hålla på åldersgränsen. Och om det visar sig att åldersgränsen inte följs skall tillståndet omedelbart dras in.

En central del i Systembolagets existensberättigande ligger i att företaget förmår upprätthålla åldersgränserna. Täta kontroller skall genomföras, och om en systembutik har bestående problem med att på godtagbart sätt klara ålderskontrollen skall den stängas.

Det skall finnas åtgärdsplaner mot ungdomsfylleri i varje kommun. Föräldrar, polis och andra vuxna i grannskap och närsamhälle måste arbeta tillsammans för att minska fylleriet.

Ungdomsföreningar skall vara alkoholfria zoner. Det får inte ges offentligt stöd till föreningar som riktar sig till minderåriga, t.ex. inom idrotten, som inte har verksamheten alkoholfri.

3.6.2 Graviditet – en drogfri period i livet

Att ingen alkohol – och andra droger – skall förekomma under graviditeten är ett särskilt prioriterat delmål i de nationella mål för folkhälsan som riksdagen antagit. Det är nolltolerans som gäller. Det finns ingen garanterat riskfri konsumtion. Mot bakgrund av den ökande alkoholkonsumtionen bland unga kvinnor – och befolkningen i stort – kan man dock dessvärre befara att fler

kvinnor kommer att fortsätta dricka alkohol under graviditeten. Detta visar på vikten av medvetenhet om riskerna bland unga människor och ett offensivt alkoholpreventivt arbete generellt i samhället. Mödravårdens insatser mot alkoholkonsumtion vid graviditet, men också i övriga kontakter med unga kvinnor, måste intensifieras så att inga fosterskador till följd av alkohol skall uppstå. I dag antecknar barnmorskan i journalen om kvinnan är rökare eller använder alkohol. Uppgiften om rökning skickas till Socialstyrelsen, men anteckningen om alkohol sänds inte vidare. Därför är det svårt att få grepp om hur många barn som föds med alkoholrelaterade skador. Det finns förvisso problem med att ställa frågor kring alkohol, och man kan vara rädd för att kvinnorna då inte kommer till mödravårdscentralen. Men det är viktigt att frågorna ställs och med motiverande samtalsmetodik kan frågorna avdramatiseras. Ett nationellt kunskapscentrum bör inrättas för att säkerställa kunskap och erfarenheter av alkoholkonsumtion under graviditet.

3.6.3 Trafiken – alkoholfri zon

Alkohol och andra droger hör inte ihop med bilkörning. Men ändå görs det mer än 14 000 bilresor per dag med berusade förare i det här landet, och var 60:e timme dödas en människa på grund av rattfylleri. Av alla dödliga trafikolyckor beror mer än 30 procent på att föraren är påverkad av alkohol eller andra droger. Det handlar i de allra flesta fall om människor med missbruksproblem som måste få effektiv behandling.

Målsättningen måste vara att ingen skall sätta sig bakom ratten onykt. Detta kan motverkas med bl.a. alkolås i alla nya bilar i Sverige med början 2010, dvs. två år tidigare än vad regeringen beslutat. Sverige bör aktivt arbeta för alkolås i alla bilar inom EU. Straffet för rattfylleri skall skärpas och bil-dråp skall införas som brottsrubricering, vilket innebär kraftigt höjt maximistraff. Polisen bör göra tätare kontroller av trafiknykterheten. Förbud mot s.k. eftersupning skall införas, dvs. den som är rattfull vid en trafikolycka skall inte ha möjlighet att skylla på att alkoholen dracks efter olyckan, inte före. Körkortsutbildningen ska innehålla grundlig information om alkoholens risker i trafiken. Promillegränserna för trafik på sjön måste vara desamma som för trafik på land. I årets kommittémotion av Runar Patriksson m.fl. (fp) Trafiksäkerhet redogör vi mer detaljerat för Folkpartiets syn på åtgärder mot rattnykterhet m.m.

3.6.4 Arbetslivet – alkoholfri zon

Arbetsgivare och medarbetare skall uppmuntras att arbeta mot alkoholskador. Det bör övervägas om de ekonomiska förutsättningarna för företagshälsovårdens arbete med alkoholmissbruk behöver förbättras. Riksförsäkringsverket gör bedömningen att den väntade höjda alkoholkonsumtionen kommer att motverka ansträngningar att sänka de höga sjuktalen. Vid sjukskrivningar bör det alltid undersökas om det finns en alkoholrelaterad problematik – så att rätt åtgärder kan vidtas.

Fel! Okänt namn på

3.6.5 Slå vakt om alkoholmonopolet

Mer än något annat är det priset som styr alkoholkonsumtionen, och därmed alkoholskadorna. Alkohol är en utmärkt vara att beskatta, där höga skatter kan motiveras på två sätt. Dels bidrar de till lägre alkoholskador, dels till välfärdens finansiering.

Men prisinstrumentet har försvagats, så länge dagens obegränsade privatinförsel av i synnerhet billigare sprit pågår. Allt fler människor konsumerar allt större mängder alkohol som inte inhandlats på Systembolaget. Detta riskerar att undergräva tilltron till detaljhandelsmonopolet och försvaga alkoholpolitiken i sin helhet. Folkpartiet kan tvingas acceptera sänkt skatt på alkohol i den utsträckning som krävs för att värna en kontrollerad alkoholförsäljning och motverka privatinförsel och smuggling. Hur mycket alkoholskatten kan behöva sänkas och på vilka dryckesslag kommer Folkpartiet att ta ställning till i annat sammanhang. Vår inställning är att vi måste hitta vägar att begränsa mängden alkohol som kommer in i vårt land. Den privata alkoholförseln måste begränsas, och arbetet i EU inriktas på att alkoholen skall ses som en folkhälsopolitisk fråga och inte en handelspolitisk vara. Jakten på illegal alkoholförsäljning skall intensifieras genom satsningar på tull och polis. Vi vill i övrigt vad gäller den gränsöverskridande kampen mot alkoholskador, tobaksbruk och narkotikabekämpning hänvisa till Folkpartiets partimotion 2005/06:U338 "Liberal Europapolitik"

3.7 Öka insatserna mot spelberoende

Det står allt klarare att ett socialt och ekonomiskt ohållbart spelande kan utlösas av en form av beroende vars mekanismer är fullt jämförbara med beroende av droger. Det förekommer att t.o.m. mycket unga människor har spelkulder på 10 000-tals kronor. Medvetenheten om de växande problemen med spelberoende har ökat de senaste åren. Trots det gör regeringen alldeles för lite mot spelberoendet.

Det behövs framför allt insatser som syftar till att begränsa rekryteringen till spelberoende. I en förlängning bör behandlingen av spelberoende liksom andra sociala åtgärder mot missbruk och beroenden vara ett kommunalt ansvar inom socialtjänsten. På staten bör dock även långsiktigt falla ansvaret att – genom informationsinsatser, lagar och regelverk, myndigheternas tillståndsgivning och uppföljning av utvecklingen på området – ta ett nationellt ansvar för att hålla nere antalet människor som drabbas av spelmissbruk. Allt talar för att det både är mer humant och mer effektivt att arbeta förebyggande med generella metoder. Varsamhet bör iakttas med introduktion av nya spelformer som kan förväntas vara särskilt beroendeframkallande. Svenska Spels marknadsföring måste utformas så att den inte bidrar till ökat spelande.

Det framförs ofta förslag som går ut på att när spel- och lotteriverksamhet är så inkomstbringande så borde dessa verksamheter också bära en del av det ekonomiska ansvaret för sina sociala avigsidor. Folkpartiet bedömer att det är svårt att precisera en avsättning av någon viss procentandel till behandlings-

verksamhet. Ett sådant mål riskerar att bli en tom utfästelse. Dock är det viktigt att resurserna till behandlingsverksamhet närmar sig behovet.

3.8 Stärk insatserna mot tobak

Rökningen utgör den enskilt största risken för ohälsa och för tidig död. Rökningen i Sverige har visserligen minskat men fortfarande dödar rökningen årligen 7 000 människor, skadar 100 000-tals och kostar samhället minst 26 miljarder kronor per år. Det återstår således åtskilligt att göra – i form av lagstiftning, en aktiv prispolitik, information, opinionsbildning och stöd och hjälp att sluta röka.

Snuset framställs ofta som harmlöst i jämförelse med rökning. Det finns i dag inga klara vetenskapliga belägg för hur hälsovådligt snuset är. Men att snusbruk innebär ett starkt nikotinberoende är helt klart, och arbete mot snusberoende skall därför ingå som en del i arbetet mot tobaksbruk.

Vi anser också att den svenska regeringen måste agera vassare inom EU på tobaksområdet. EU:s arbete mot tobaksskador framstår inte som trovärdigt så länge unionen stöder tobaksodlingarna. Folkpartiet kräver därför ett omedelbart avskaffande av detta jordbruksstöd. Ett minimikrav är att ett avskaffande av stödet till tobaksodlingarna prioriteras inom arbetet för en generell avveckling av jordbruksstödet till 2015. Regeringen bör därför i Europeiska rådet kräva en tidsplan för avvecklingen så att denna fråga snarast kan behandlas av kommissionen.

Tobakspolitiken kräver strategisk planering och samordning på nationell nivå för utveckling av ett framgångsrikt arbete. Det behövs därtill ökade ekonomiska resurser. Det bör göras det möjligt att undvika den försämring av resurserna för tobaksförebyggande åtgärder som regeringens politik innebär, och att fortsätta satsningen på att stödja såväl det lokala och regionala drogförebyggande arbetet, som att öka stödet till frivilligorganisationernas viktiga verksamhet.

Läkemedelsverket skall kunna ge tillstånd till försäljning av bl.a. rökavvänjningsmedel i dagligvarubutiker som uppfyller de krav som ställs om kunskap, möjlighet att ge råd m.m.

3.9 En hälsofrämjande skola

Skollagen bör innehålla krav på att skolan och förskolan skall arbeta för att förebygga fysisk och psykisk ohälsa. Det är viktigt att komma ihåg att skolans kärnuppgift, att förmedla kunskap och åstadkomma goda studieresultat, utgör den viktigaste faktorn för framtida god hälsa hos eleverna. Men en hälsofrämjande skola står för ett synsätt där skolan inte bara undervisar om det som orsakar ohälsa, utan att det i samarbete med föräldrarna finns en gemensam strategi för hur undervisning, arbetsmiljö, utomhusmiljö, lokaler och skolmål-tider skall skapa en skola där eleverna mår bra. Det innebär bl.a. att stimulera

Fel! Okänt namn på

och motivera eleverna till att röra på sig – såväl i skolan som på fritiden. En livsstil som undergräver elevernas hälsa försvårar också inläringen.

Det är positivt att skolans ansvar för att erbjuda alla elever regelbunden fysisk aktivitet inom ramen för skoldagen nu har skrivits in i läroplanerna. Folkpartiet anser dock att avsnittet kan göras tydligare och att det i läroplanen måste anges att varje elev skall garanteras minst två timmars fysisk aktivitet varje vecka.

3.9.1 Skolhälsovård i privat regi

Den eftersatta skolhälsovården skall rustas upp, inte minst för att kunna möta den ökande psykiska ohälsan bland unga. Detta kan förebygga allvarliga psykiska besvär så att färre skall behöva söka sig till barn- och ungdomspsykiatri. Arbetsmiljölagen gäller också skolelever och den måste efterlevas, vilket dessvärre inte är fallet i dag. Husläkarmottagningar bör samverka med skolhälsovården för tidig upptäckt av barn med psykiska problem, eller barn till föräldrar med psykiska problem.

Det behövs mer resurser till skolhälsovården – framför allt psykologer – men därtill helt nya grepp när det gäller skolhälsovårdens organisation. Skolhälsovård, eller delar av den, bör upphandlas i konkurrens med syftet att kompetensen skall öka och skolan avlastas administration. Frånvaro från skolan kan hanteras på ett effektivare sätt och framför allt följas upp för att insatser tidigt skall kunna sättas in.

3.10 Föräldrarna en resurs för bättre hälsa

Såväl kommunala skolor som friskolor bör stimuleras till att samarbeta aktivt med hemmen. Forskning visar att ett aktivt och väl fungerande samarbete med föräldrarna är ett av de mest verksamma medlen för att åstadkomma bra resultat i skolan och för att förebygga problem av skilda slag, såsom skolk, mobbning och drogproblem. En viktig förutsättning för att få ett bra samarbete med föräldrarna är att lärarna får utbildning om detta, och att den praktiska lärarutbildningen också innehåller övning i samarbete med hemmen. Alltför många lärare betraktar fortfarande föräldrar som ett hot eller i varje fall ett störande inslag i tillvaron. Detta är ett stort slöseri, eftersom föräldrarna är de personer som har det starkaste engagemanget för att det skall gå bra för deras barn i skolan. Föräldrarna kan vara en viktig tillgång för skolan, vilket behövs i en tid av knappa resurser. Men framför allt skall föräldrarna vara en tillgång för sina barns utveckling – både vad gäller kunskap och hälsa.

Erfarenheten visar också att en förankring av skolans normer och policy, t.ex. när det gäller skolk, alkohol och narkotika hos föräldrarna ökar sannolikheten för att dessa normer skall fungera. Detta betyder naturligtvis inte att skolan och föräldrarna skall göra upp om normer över huvudet på eleverna. Samarbete skall ske med både föräldrar och elever, både i klassmöten och när det gäller normer för hela skolan. Man bör också komma överens med föräldrarna om hur hemmet skall informeras, om deras barn skulle bryta mot nor-

merna. I sådana fall är det bäst med snabb information till föräldrarna, innan problemen hinner bli värre.

När det gäller övriga inslag i skolans drogförebyggande arbete, visar forskningen att information – t.ex. i form av s.k. ANT-undervisning – visserligen kan vara bra, men att den inte ensam är särskilt verksam. Andra åtgärder har större betydelse: Ett program för skolans drogförebyggande arbete – inkluderande rökning och spelberoende – kan sammanfattas så här:

1. Samarbete med föräldrarna om vilka normer som skall gälla i skolan och snabb information till hemmen när problem uppstår.
2. Antagande av en alkohol- och drogpolicy för den egna skolan.
3. Ett positivt arbetsklimat i skolan, där alla elever känner sig sedda och får uppmuntran.
4. Aktiv skolhälsovård, som är tillgänglig och har elevernas förtroende.
5. Strukturerad drogfri fritidsverksamhet, gärna med medverkan av skolans personal.
6. ANT-undervisning med inslag av färdighetsträning och värderingsövningar.
7. Snabb reaktion på all frånvaro utan giltig orsak.

3.10.1 Folkrörelse av föräldrar

Barn måste röra på sig mer. Också här har föräldrarna ett stort ansvar men de kan många gånger vara ett hinder för att så sker, genom att överbeskydda och göra saker åt sina barn som de borde göra själva för att utvecklas till starka och självständiga vuxna. Skolledningarna bör skriva kontrakt med föräldrarna om deras insatser och skolans åtagande, i enlighet med program och olika hälsoprojekt som man kommer överens om. Det kan gälla t.ex. att avstå från att köra bil till skolan, att gå med en grupp barn hemifrån och till skolan samt att följa med på friluftsdagar. En flerårig kampanj med målsättningen att nå alla Sveriges föräldrar med information och utbildning om vikten av fysisk aktivitet – genom föräldramöten, med en särskild hemsida och i samarbete med föreningar och organisationer av strategisk betydelse – bör etableras och ges statligt stöd. Folkpartiet föreslår ett särskilt stimulansbidrag för detta.

Den ledighet och det ekonomiska stöd som många arbetsgivare erbjuder sina anställda för att de skall kunna ägna sig åt någon form av organiserad fysisk aktivitet, bör också kunna användas för föräldraaktiviteter i samverkan med förskola och skola.

3.11 Idrotten bygger hälsa

Opinionsbildning i folkhälsofrågor är en viktig uppgift som idrottsrörelsen med fördel kan fylla. Flera föreningar och förbund bedriver, utöver sin ordinarie verksamhet, speciella projekt för folkhälsa och friskvård i samarbete med landsting, kommuner och inte sällan företag. Detta är positivt och bör kunna utvecklas ytterligare.

Fel! Okänt namn på

Andelen idrottslärare i grundskolan har minskat. Mot den bakgrunden är det inte förvånansvärt att elevernas resultat sjunker i idrottsämnet. Det är i dag över 7 procent av grundskoleeleverna som inte når målen för idrott och hälsa. Till och med simkunnigheten har sjunkit, vilket förstås är extra oroande. Idrottsföreningarna och deras ledare kan utgöra en viktig resurs för att åstadkomma en förändring.

3.12 Kompetens för bättre folkhälsa

Det behövs ett nationellt kunskapscentrum för folkhälsa som följer upp den nationella politiken och utövar effektiv tillsyn inom framför allt alkohol-, narkotika- och tobaksområdena. Statens folkhälsoinstitut (FHI) har detta uppdrag men myndighetens förutsättningar att fullgöra sitt uppdrag har kraftigt försämrats i och med den utflyttning av verket till Östersund som enligt regeringens beslut kommer att vara genomförd fr.o.m. den 1 juli 2007. Beslutet kommer att medföra en allvarlig kompetensförlust inom det folkhälsovetenskapliga området. I dag har FHI drygt 160 anställda, många med lång erfarenhet och specialiserad kunskap, men endast ett fåtal av dessa kommer att flytta med till Östersund. Det kommer att ta årtal att ta igen den kompetens som går förlorad. Detta är särskilt allvarligt mot bakgrund av de delvis nya hot vi kan se mot hälsoutvecklingen i Sverige, och behovet av att stärka det vetenskapliga underlaget för ett effektivt folkhälsoarbete.

Vården skall få stöd i sin uppgift genom att Folkhälsoinstitutet åter ges den uppgift som det tidigare hade och som föreslogs av Folkpartiet liberalerna. Institutet skall till allmänheten, och särskilt till grupper som löper stora hälsorisker, ge en saklig information, lätt att förstå men med stora krav på en fast vetenskaplig grund.

Erfarenheten har visat att det behövs strategiskt stöd och kompetensutveckling för att utveckla de tobakspreventiva insatserna. WHO:s ramkonvention uttrycker en tydlig skyldighet att ”inrätta eller förstärka och finansiera en nationell samordnande mekanism eller samlingspunkt för tobakskontroll”. Regeringen måste inse att kampen mot ohälsan inte bara handlar om vilka åtgärder som kan och skall vidtas, utan också i hög grad om att skapa förutsättningar för att dessa kan få avsedda effekter. Folkpartiet anser att Statens folkhälsoinstitut bör ha denna samordnande roll för det tobakspreventiva arbetet som följer av ramkonventionen.

3.13 Ta reda på hälsoeffekter av politiska beslut

Folkhälsoarbetet behöver metoder för att bedöma vilka konsekvenser förslag till politiska beslut har för hälsan och hälsoutvecklingen. WHO och EU (Folkhälsopolitiskt program 2003–2008) förespråkar hälsokonsekvensbedömningar (HKB) som ett verktyg för att föra fram hälsointressen inom alla politikområden. Statens folkhälsoinstitut har ett uppdrag att utveckla och pröva metoder för sådana HKB.

Detta handlar om att tillföra underlag som beskriver och försöker förutsäga effekter och konsekvenser på hälsan av olika beslut. HKB kan också beskrivas som ett systematiskt sätt att tänka i hälsotermer. Detta är särskilt viktigt inom områden av stor strategisk betydelse för folkhälsan, som exempelvis integrations- och jämställdhetspolitiken. Det gäller också för den sociala dimensionen i regional utveckling.

Det är Folkpartiets uppfattning att hälsokonsekvensbedömningar skall användas vid alla politiska beslut av strategisk betydelse för folkhälsan – på nationell, regional och kommunal nivå. Det innebär att HKB bör lagfästas. Det kan bli ett starkt incitament för en konsekvent användning av HKB och fortsatt utveckling av verktyget. Miljökonsekvensbedömningar (MKB) är redan en etablerad del av lagstiftningen och bör kunna fungera som modell för en lagstiftning om hälsokonsekvensbedömningar.

3.14 Öka det sociala kapitalet

Begreppet socialt kapital står för människors tillit till varandra och känsla av samhörighet, både i de egna privata nätverken och genom deltagande och delaktighet i samhället och tilltro till dess institutioner. En viss oklarhet råder om begreppet men grundläggande är att det är det civila samhället som står för skapandet av samhälls tillit, bl.a. därför att det är där människor kommer i kontakt med personer som har en annan bakgrund än de själva har. Människors makt och möjligheter att påverka sin omvärld har en avgörande betydelse för deras hälsa, och möjlighet att överblicka och utöva kontroll är avgörande för vår motståndskraft mot sjukdom.

Socialt kapital som en bestämningsfaktor för hälsa ger anledning att betrakta begreppet ur tre aspekter (SOU 2000:91); det är betydelsefullt i utvecklandet av solidaritet i ett samhälle, det är avgörande för hur ett hälsobudskap tas emot och socialt kapital verkar i sig hälsofrämjande för den enskilda individen.

Om det sociala kapitalet verkligen minskat är omstritt och de flesta studier har gjorts i USA och om förhållandena där. I Sverige hävdar vissa forskare att det t.o.m. ökat de senaste decennierna. Men vad som är helt klart är att med migration och nya samhälls- och samlevnadsstrukturer så måste många människor här och i Europa bygga upp ett nytt socialt kapital. Folkpartiet menar att en ny och målmedveten integrationspolitik är en förutsättning för att egenmakten skall kunna växa hos de människor som har otillräckligt socialt kapital. Lokal demokrati och inflytande, föreningsarbete och arbete mot diskriminering blir därför viktiga delar av folkhälsoarbetet.

Harvardprofessorn Robert D. Putnams forskning stöder tanken att föreningslivet är den viktigaste arenan för skapande av socialt kapital. Han avser då framför allt de grupper och organisationer som står för det som kallas överbyggande socialt kapital, som minskar klyftor mellan olika grupper. Det är exempelvis scoutrörelsen, Amnesty, många idrottsföreningar och ekumeniska grupper. I vissa sammanhang är det naturligt med föreningar som stimulerar tillväxten av det sammanhållande sociala kapitalet, t.ex. föreningar för

Fel! Okänt namn på

funktionshindrade och deras anhöriga. Men inte alla sammanslutningar av människor stärker tillit eller delaktighet i samhällslivet, och vissa kan under olyckliga omständigheter i stället bidra till utanförskap och odemokratiska värderingar.

En politisk slutsats som man kan dra av resonemanget ovan är att det är viktigt att stödja föreningslivet och framväxten av nya nätverk, såväl för demokratin som för att främja hälsan. Folkpartiet anser dock att man just utifrån dessa aspekter särskilt bör prioritera stöd till de organisationer som främjar det överbyggande sociala kapitalet.

3.15 Ta till vara folkbildningen

Studieförbund och folkhögskolor har sin givna plats i arbetet för hälsa bland de vuxna precis som förskolan och skolan har det för barnen. Också här handlar det om att öka förutsättningarna för att det sociala kapitalet skall kunna växa. Statens stöd till folkbildningen har till syfte att ”1. främja en verksamhet som gör det möjligt för kvinnor och män att påverka sin livssituation och som skapar engagemang för att delta i samhällsutvecklingen. 2. stärka och utveckla demokratin. 3. bredda kulturintresset i samhället, öka delaktigheten i kulturlivet samt främja kulturupplevelser och eget skapande” (Förordning om statsbidrag till folkbildningen [1991:977]). De totala anslagen från stat, lands- ting och kommuner måste ha en sådan omfattning att de ger goda förutsättningar för folkhögskolor och studieförbund att möta ökade och delvis nya behov av folkbildning. Folkpartiet menar att det är viktigt med folkbildning vars aktörer har stor frihet att själva utforma sin verksamhet. Men utifrån folkbildningens möjligheter att förstärka både integration och folkhälsa bör uppdraget till studieförbund och folkhögskolor ses över och bli tydligare och kopplas till ekonomiska incitament. Det finns ett stort behov av att öka insatserna i områden där många människor lever i utanförskap. Det är också viktigt att studieförbund och folkhögskolor fortsätter att arbeta för att nå de ungdomar som inte är föreningsaktiva, och som kanske också i övrigt inte har så starka kopplingar till det omgivande samhället.

Stockholm den 22 september 2005

Erik Ullenhag (fp)

Kerstin Heinemann (fp)

Gabriel Romanus (fp)

Linnéa Darell (fp)

Marita Aronson (fp)

Mia Franzén (fp)